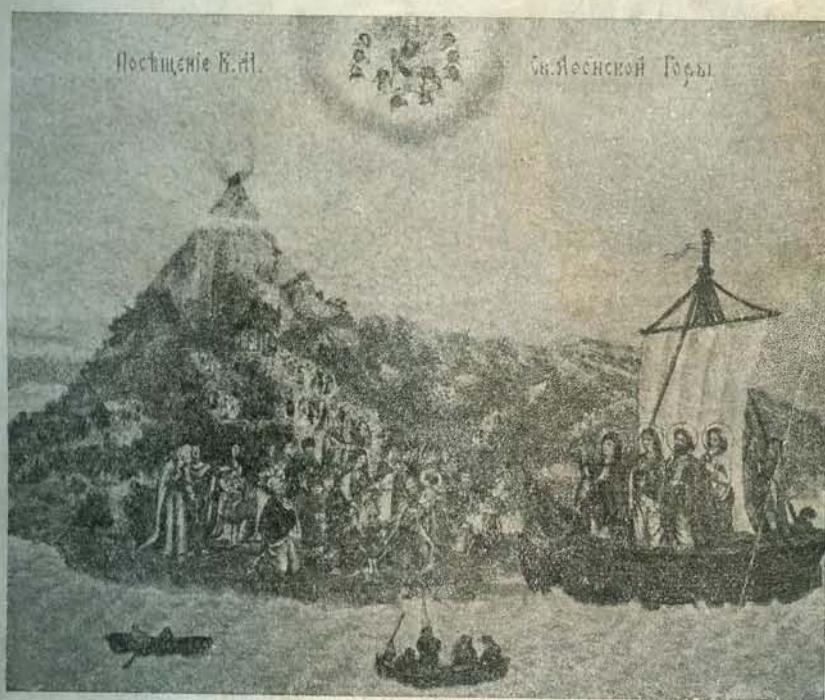

МАКЕДОНСКА БИБЛИОТЕКА № 9

МАНАСТИРИТЪ ВЪ МАКЕДОНИЯ

ОТЪ
ГЕОРГИ ТРАЙЧЕВЪ

съ предговоръ отъ Люб. Бобевски, съ 50 клишета въ текста и една карта на Македония съ манастиритъ и друга — на съ Гора

Атонъ

СОФИЯ
1933

МАКЕДОНСКА БИБЛИОТЕКА № 9

МАНАСТИРИТЪ
ВЪ
МАКЕДОНИЯ

Отъ ГЕОРГИ ТРАЙЧЕВЪ

1933
СОФИЯ

III. ДЕБЪРСКА ЕПАХИЯ

а) Дебърско-рѣканско

1. Св. Иванъ Предтеча — Бигоръ

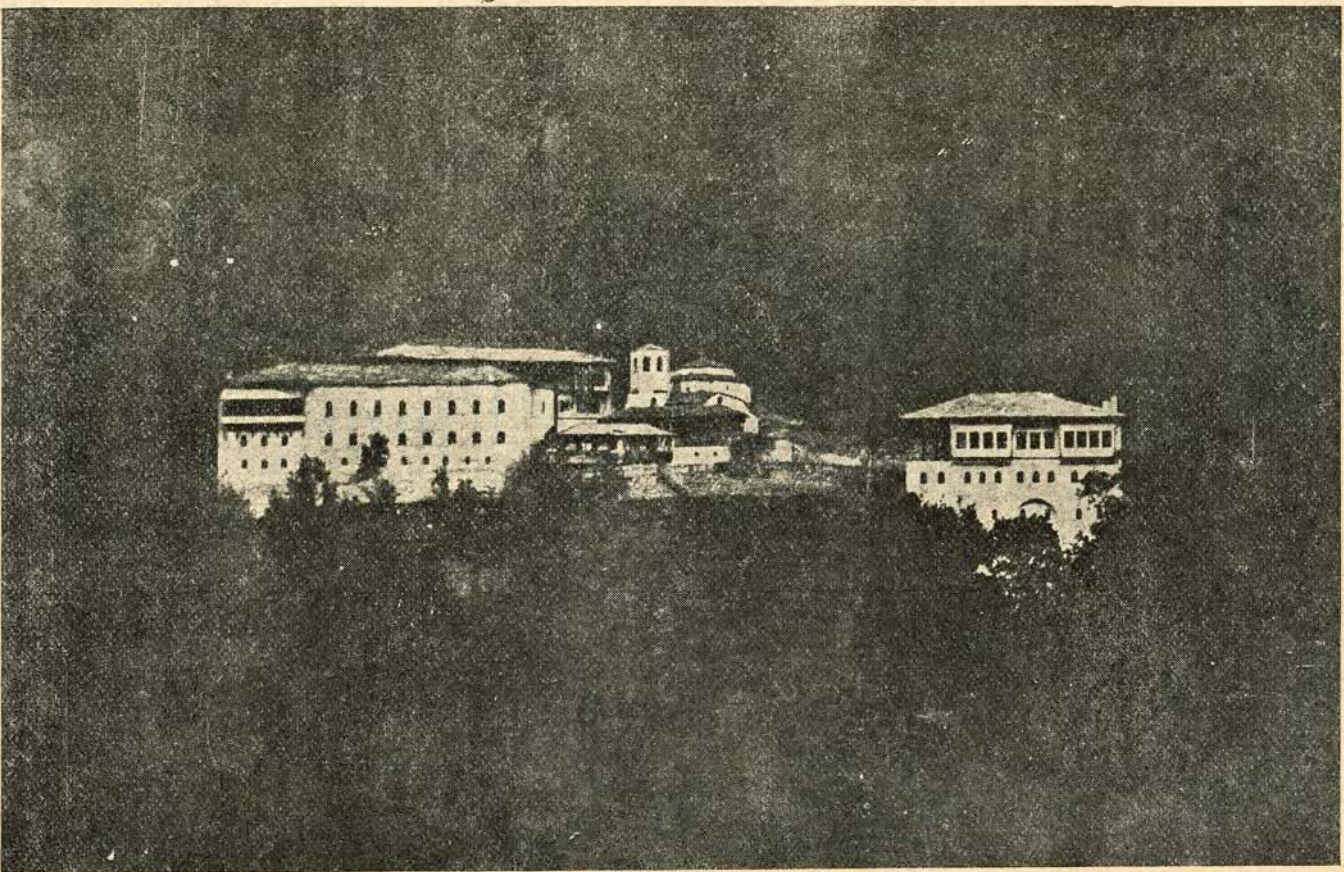
Св. Иванъ Бигоръ се намира на лѣвия брѣгъ на р. Радика, 5 часа северо-източно отъ Дебъръ. Разположенъ по високитѣ бигорливи скали, разклонения стрѣмни и мъчно-пристѣпни отъ Бистра планина, кацналъ и бѣлѣещъ се между гжститѣ букаци, лещаци и сума още други стари и млади храсталаци, манастирътъ просто пленява пѣтника. Обикновенни е нашитѣ манастири да сж разположени на хубави мѣстности, но св. Иванъ Бигоръ надминава много отъ тѣхъ по своя разнообразенъ пейзажъ. Доле въ подножието тече винаги буйната и пълноводна рѣка Радика, носяща бистритѣ планински води на величестения Шаръ. Насреща, на дѣсния брѣгъ на Радика, срещу манастира се издига Корабъ, единъ отъ величественитѣ върхове на Шаръ. Тѣ, манастирътъ и Корабъ, така изглеждатъ, като че ли рѣка си подаватъ, за да се стигнатъ и прегърнатъ. Дефилето е прошарено само отъ три-четири села и шосейния пѣтъ Дебъръ — Скопие.

Ето това е въ едри линии картината, що има предъ себе си посетителтъ. Не по-малко сж пленителни и самитѣ манастирски сгради, както и църквата. До като другаде виждашъ стари, неотговорящи на почитѣта постройки, тукъ имаме масивни две-три етажни постройки, отъ дѣланъ камъкъ (бигоръ). Нова е и църквата. А стари сж само поменътъ и историята на тази светиня, които датиратъ отъ преди блзо 910 години.

Манастирската църква е голѣмо здание, което прави силно впечатление главно съ голѣмото си кубе, покрай което има и други по-малки. По основния си стиль църквата е сполучлива комбинация отъ Ротонда, съ примеси по образецъ на византийскитѣ двухуполни църкви. Втора църква отъ тоя родъ въ Западна Македония нѣма. Голѣмото кубе е изписано съ живописъ до половината на първитѣ прозорци. И малкото кубе има фрески. Артиката, при входа на църквата, е изписана въ два реда, кждето личатъ ликоветѣ и на св. Климентъ Охридски, св. Наумъ, св.

1) За щипскитѣ манастири оскждни сж сведенията. Тѣ никжде не се спомятъ. Макед. войвода М. Гюрлуковъ казва, че въ щипскитѣ села нѣма голѣми манастири.

Св. Иванъ Предтеча — Бигоръ.

Йоанъ Владимиръ елбасански, св. Кирилъ и Методий, царъ Борисъ бълггарски, царъ Иванъ Шишманъ и др. Тая живопись е отъ 1781 г., споредъ надписа, стоящъ надъ вратата, въ игуменството на архимандритъ Михаила и отъ зографа Василия Гиновски отъ с. Галичникъ (Л. Милетичъ, Сп. Б. А. Н., кн. XVI).

Най-ценото украшение на манастирския храмъ, което винаги ще привлѣча любопитни посетители отъ най-далечни мѣста, е художествената рѣзба на иконостаса, изработенъ отъ мѣстни самоуци—художници рѣзбари, учили това си изкуство по наследство, види се, отъ старо време. Майсторитѣ-рѣзбари сж отъ рѣканскитѣ села: Галичникъ, Осой и Гаре. Главниятъ представителъ на тая рѣзбарска школа е билъ миякътъ Макарий Негревъ Фърчковски отъ Галичникъ. Сжщиятъ Макарий е работилъ иконостаса на църквата св. Богородица въ Пазарджикъ. Сжщитѣ майстори сж работили иконостаса на църквата св. Спасъ въ Скопие (М-чъ, *ibid*). Оригиналото, което прави извънредно цененъ тоя художественъ паметникъ, е, преди всичко, въ орнаменталната композиция, и после въ извънредно финната рѣзба върху орѣхово дърво. Особено колонкитѣ, които служатъ и като рамки на голѣмитѣ икони, показватъ такъва съвършена пластика на орнаментътъ, че става дори невѣроятно, всички фигури да сж дълбани върху единъ и сжщъ кжсъ дърво.

Не по-малко интересна е въ църквата формата и рѣзбата на т. н. „въздухъ“, стоящъ въ олтаря на св. Престолъ. Такъво изящно рѣзбарско издѣлие отъ тоя родъ нѣма второ въ православната църква, казва проф. Милетичъ, който е единъ отъ добритѣ познавачи на рѣзбарското изкуство. Въ сжщия стилъ сж изработени и владишкия тронъ, дори и горната частъ на голѣмитѣ свещници, които стоятъ предъ царскитѣ двери. Оригинална е рѣзбата и на царскитѣ двери. Изящна е работата на долната частъ на кивота съ мощитѣ, който стои отдѣсно на царскитѣ двери (*ibid*).

И иконописцитѣ сж македонци. Главнитѣ икони сж работа на нѣкой си Димитъръ Михайловъ отъ Битолско. Въ долния край по иконитѣ личатъ имената на дарителитѣ на бълггарски. Ето единъ отъ надписитѣ на главнитѣ икони: „Сия божественая светая икона пресветия владичици наша Богородици и приснодѣви Марии, въ время смиренаго и всенижа и шаго игумена Арсения архимандрита со братию его написа ся въ лѣто 1700 априлія 17 день, а платецъ Папа Кръсте отъ Бекамъ подъ Корапъ, далъ гроша 500. Написалъ имена своя Кръсте иерей, Пахомія іеромонахъ, Стойна пресвитера, Петка презвитера, Стоянъ, Гиркиня,

Анастасия, Бистра, Йоана, Мария“. Подобни надписи личатъ и по другитѣ икони (ibid).

Най-ценна е чудотворната икона на св. Йоанъ, която е много стара и която споредъ преданието, само е дошла въ новата църква отъ стария манастирски храмъ, който е билъ на друго мѣсто. Цѣлата икона е обкована съ сребро, отъ кждето се виждатъ само образитѣ на св. Ивана и усѣчената глава. Тая икона стои въ дѣсно при входа на църквата. Отдоле иконата има надписъ, отъ който личи, че била облѣчена въ времето на игумена архимандрита Михаила и арх. Харитона, който поклонилъ 20,100 (ibid).

Кивотътъ е изписанъ съ живописъ отвътре по капака, кждето личи надписъ, че има чесно дърво, мощи отъ св. Йоана Предтеча и на други светии и че билъ направенъ въ игуменството на Арсений въ 'А'ѠМ', нѣкой си Хаджи Наке отъ Бѣличица купилъ св. мощи отъ Цариградъ.

Историята на манастира е много тъмна. Отъ поменика — ржкопись, който билъ преписанъ отъ по-старъ поменикъ (1833), въ времето на арх. Арсения, отъ нѣкой си Данилъ Монахъ, зографъ, синъ Михайловъ отъ Самарине, — се вижда, че следъ като изгорѣла църквата въ 1800 г. наново била издигната, а изработката на иконостаса и попълването съ голѣмитѣ икони се завършило около 1832 г., (ibid). Поменикътъ не съдържа много данни за миналото на манастира. Въ началото се казва, че той билъ основанъ на 1020 г. Тая дата се дължи на преданието, че старата икона на св. Ивана е отъ 1020 г. Такъва дата личи въ края на иконата. Стариятъ манастиръ, който се намиралъ при оная скала „Бигоръ“, е сществувавалъ и въ XVII в. Той се спомина въ Зографския поменикъ въ XVII в. Въ времето на Султанъ Селимъ I трѣбва да е билъ разрушенъ манастира, споредъ В. Кжнчевъ (Македония, стр. 47).

Въ паметника още се спомина, че манастирския храмъ въ агарянското царство по мало се обновилъ. Споредъ преданието чудотворната икона на св. Ивана сама дошла отъ старата църквица (на разрушения манастиръ) въ новата, когато тази се изградила. Пръвъ игуменъ тукъ е билъ иеромонахъ Иларионъ. Той намѣрилъ църквицата „малка и стара и зѣло скудна отъ имѣние“. Игуменътъ събралъ и купилъ ниви и направилъ лозя, съградилъ килии въ 1743 г. Следъ него игуменувавалъ арх. Трифилия 6 години, а подиръ него станалъ игуменъ от. Митрофанъ (1796). Той църквата я преправилъ отъ малка на голѣма въ 1800 г. По-нататкъ въ поменика се разправя, че въ 1807 г. ученикътъ Митрофановъ, Арсения, архимандритъ, въ игуменство влѣзналъ съ духовника Хаджи Серафимъ и съ първия иеромонахъ и съ всички братя, и че се наградилъ кивотътъ надъ светата

трапеза у потомъ „во Райчица нова кука и виница и дворъ и вертоградъ въ лѣто **АѲЮВИ** и потомъ и т. н.“ (ibid).

Горниятъ палатъ е сегашното здание северно отъ църквата, съградено въ 1814 г. Тукъ, въ долния етажъ, се редятъ калугерскитѣ келии, а горе има голѣмъ чардакъ и голѣми стаи за гости и игумена. Насреща е трапезарията, голѣма и красива. Въ двора има чешма съ изобилна вода, която служи и за поливане градинитѣ. Следъ 1814 г. настѣпватъ тежки изпитания за манастира, за които поменика само загатва, каго разправя само за чудото, споредъ което манастира билъ спасенъ отъ унищожение.

„Въ това лѣто 1821 се стори велика и дивна чудеса — стана дойде Гемонъ тоя странй оу манастиръ, грѣхъ ради моихъ сосе челатъ мужи, и жени, до две тишаци и више. Имаше онъ намерение за разорение, но всемилостивия Богъ чудесно того Гемона го порази богъ и мертовъ го отнесоє, и кога носєя во истину дивна чудеса се сотвори и со него одеше, аки служебница негоа, облакотъ, беше градъ и силній дождъ и снегъ и молній **Ѳ** въ небеси: тая чудеса велика самовидци бихме исповѣдуваме и т. н.“ Това събитие още се помнѣло въ манастирската областъ. Тоя гемонъ билъ всесилниятъ дебърски повелителъ Юсуфъ бегъ, който дошълъ въ манастира да го преобърне на теке. Али-паша Янински враждувалъ съ Юсуфъ бега, комуто пратилъ по свой куриеръ адска машина, която избухнала въ ржцетѣ на Юсуфъ бега, и билъ тежко раненъ на 8 септемвий, а на 21 септемврий се поминалъ и когато го погребвали завалѣлъ силенъ дѣждъ съ градушка и грѣмотевизи, които поразили двадесетина души на Юсуфъ бега. Така билъ спасенъ манастира. Другъ пжтъ, шефътъ на една албанска разбойническа банда, плѣнилъ манастирскитѣ добици, съ които пренасяли храна заедно съ момцитѣ, като поискалъ откупъ отъ манастира за тѣхното освобождение. Въ сжщото време шефътъ се разболѣва зле и сега чакъ се досеща, че това е наказание отъ „алахъ“ за плѣнството на манастирския керванъ. По съветитѣ на своитѣ другари, той не само освободилъ плѣненитѣ, безъ всѣкаквъ откупъ, но ги съпроводилъ до манастира, като поднесълъ лично дарение (масло) на манастира за по-скорошното му оздравяване. Разправя се още въ поменикътъ, че въ 1825 г. била съградена трапезарията, каквато по размѣръ нѣма никой нашъ манастиръ.

При липса на данни въ манастирския поменикъ относно ролята на манастира като учебно просвѣтителенъ центъръ на българцината въ Дебърско, кждето е учителствувалъ Хаджи Йоакимъ Кърчовски и иеговия ученикъ Кирилъ Пейчиновичъ, трѣбваша въ манастирската „кондика“ поне да има нѣкой исторически указания за по-старото ми-

нало на манастира. Указа се, казва проф. Милетичъ, че и кондиката, която е била обемиста книга е новъ преписъ (1863).

Историята на дебърския манастиръ не е писана. Иеромонахъ И. Хр. е издалъ само брошурка за значението на манастира, отъ кждето черпимъ нѣкои данни. Въ „парусията“ се разправя, че иконата се преселила отъ село Слатина (Охридско), кждето имало разрушенъ манастиръ на името на св. Иванъ Кръстителъ, въ сегашното параклисче въ гората, близо до манастира. Въ отсрещното село Трѣбища бояринътъ Иванъ виждалъ пламъкъ на туй мѣсто въ гората, дето се прибрала иконата. Издигната била сграда съ помощи и разни дарувания на благочестиви хора — възможно и царе. Положението тогава било цвѣтѣщо. Следъ завоеванието на страната отъ турцитѣ, манастирътъ билъ разграбенъ и разрушенъ. Презъ 1743 г. се почнало неговото подновяване отъ нѣкой си монахъ Иларионъ, дошълъ тукъ съ нѣколко калугери изъ бератския манастиръ. Въ 1813 г. манастирътъ билъ нападнатъ отъ скоро потурченитѣ жители на с. Жорноница, но се спасилъ. Много пжти е билъ още нападанъ мамастира отъ албански разбойници, на по чудо се спасявалъ. Не сж рѣдки случаитѣ отъ подаръци на манастира особенн отъ мюсюлманитѣ, помацитѣ. За четене молитви, болни иновѣрци, всѣкога пълнятъ манастира.

Къмъ горнитѣ кратки бележки за историята на манастира, ще прибавя въ свръзка и онуй, що говори преданието за основаването на св. Йоанъ Предтеча (Слѣпченския манастиръ Битолско). Слѣпченскиятъ манастиръ св. Иванъ си води началото отъ Дебърския. Било време, когато двама калугери отъ Дебърския манастиръ по искушение станинско изпаднали въ съблазнѣ. За изкупление своитѣ грѣхове, калугеритѣ се обrekli на скитнически животъ и тамъ, кждето ги завари злодѣецъ да ги ослѣпи. Такъва беда ги стигнала въ околността на днешния Слѣпченски манастиръ. Тамъ билъ издигнатъ отсетне манастирътъ иа името на св. Иванъ, за да напомня произхода на калугеритѣ отъ Дебърския манастиръ св. Иванъ, а Слѣпченски е нареченъ, за да напомня паметята на основателитѣ — двамата слѣпи калугери.

Дебърскиятъ манастиръ се ползува съ голѣма репутация и популярностъ не само въ страната, но и на вѣнъ. За неговата популярностъ, вѣнъ отъ границитѣ на страната, най-много е спомогнала Дебърската дружба въ София.

Панаири (сборове) ставаха два пжти презъ годината въ манастира, на 24-й юний (ст. ст.) Рождението на Йоанъ Предтеча и на 29 августъ — Усѣк. Гл. Св. Йоанъ Предтеча. Най-много се посещаваше манастира презъ зимния

сезонъ, когато мжжкото население изъ Дебърско се завръща отъ чужбина. Следъ завръщането имъ всѣки домо-владика за дългъ счита да вземе семейството си и да иде на поклонение въ манастира; да поблагодари на св. Ивана за благополучното му завръщане отъ чужбина; да изпроси здраве и покровителство отъ зла напасть — явления не рѣдки въ арабийския тоя край; да се поразвесели съ домо-чадието си — манастирътъ въ тоя край е едничкото мѣсто за удоволствие; да се срещне и види съ роднини и познати изъ други села — манастирътъ е центъръ и сборенъ пунктъ за такива срещи.

Вънъ отъ тия масови посещения, манастирътъ не рѣдко се посещава отъ пѣтници отъ всѣка народностъ. За това много спомага неговото мѣстоположение. Всѣки пѣтникъ — градски или селски, цивиленъ или воененъ, християнинъ или друговѣрецъ, българинъ, албанецъ или турчинъ, трѣбва да се отбие за почивка или за пренощуване. Разбира се, че никой нѣма да излѣзе гладенъ или ненахраненъ отъ манастира. За тая целъ ежедневно се готви по два пѣти — за обѣдъ и вечера.

Две думи и за братството. Било време, когато братята (монаси) сж броели по-голѣмо число. Днесъ (1912 г.) тѣ сж само 10 души, отъ които повечето инвалиди. Събрали сж се изъ разни мѣста. Старецъ единъ, ослѣпелъ вече монахъ Митрофанъ срещнахъ чакъ отъ Мариоското село Зовикъ (Прилепско). Сега животътъ на братята е строго ограниченъ. Храна имъ се дава достатъчно, но питие — по една-две чашки ракия, сутринъ, на обѣдъ и вечера. Въ недѣля и празниченъ день иматъ по 100 драма вино. Присѣтствовахъ на една тѣхна вечеря, където наредъ съ братята — монаси — седѣха и двама новоржкоположени свещеници, командировани тукъ за практика. Отъ разпита на братята разбрахъ, че нѣкога сж живѣли по охолно. Годнитѣ за работа монаси не стоятъ празни. Едни се пращатъ за просия, други за надзоръ на полската работа и пр. На връщане отъ манастира такъвъ единъ братъ срещнахме въ с. Райчица, който, ведно съ момцитѣ, събираше сѣно.

* * *

Не по-малко бедствия изпита тая българска светиня и въ по-ново време до Балканската война. Опититѣ на сръбската пропаганда, начело съ Варнава, днешниятъ сръбски патриархъ, да посърбятъ и св. Иванъ Бигоръ, излѣзнаха несполучливи. Повече за тая борба съ пропагандата, гледай въ отдѣла „Борба съ пропагандитѣ“.

Балканската война завари за игуменъ въ манастира младиятъ иеромонахъ Партения, свършилъ Цариградската семинария. Оше първата вечеръ, съ пристигането на „сияната

сръбска армия“, изгорѣ новата монументална триетажна сграда. Четници сръбски сложили огънь на дъсчения подъ въ първия етажъ и отъ тамъ за мигъ пламва цѣлата сграда, като останаха да стърчатъ само голитѣ четири стени. Следъ междусъюзнишката война Партений бѣ вдигнатъ отъ манастира и изпратенъ въ Кичевския затворъ, а отъ тамъ въ Призренъ, отъ кждето се спасилъ съ бѣгство. Презъ свѣтовната война отъ Партений се връща въ манастира, кждето намира всичко плѣнено и ограбено отъ сърбитѣ. Съ голѣмъ трудъ наново натъкмява най-необходимия инвентаръ. Следъ катастрофата (1918 г.), сърбитѣ успѣватъ да уловятъ игумена Партений, който се укривалъ изъ близкитѣ села, убиватъ го и го съсичатъ на парчета, хвърлени кжсъ по кжсъ въ р. Радика.

* * *

Отъ тоя манастиръ е излѣзълъ като братъ епископъ Никодимъ, сега покойникъ, управляющъ Одринската митрополия. Той е постриганъ въ манастира презъ 1882 г., а презъ 1907 г. — става игуменъ на сщия манастиръ, но вече съ академическо образование.

Значението на св. Иванъ Бигоръ за българина въ Дебърско — Рѣканско, гоя — съ право нареченъ — разбойнишки край, е било отъ грамадно значение. Манастирътъ бѣ едничкия източникъ отъ дето дебърскиятъ българинъ черпѣше дивния си куражъ и твърдостъ, за да брани тѣй отчаяно своето българско име. Отъ тамъ се прѣскаха лжчитѣ на православието въ най-далечното и близко минало, които ослѣпяваха и укротяваха мжчноукротимия юнакъ албанецъ. Фактъ исторически е, че св. Ив. Бигоръ е причината, штоо албанцитѣ известни подъ името „Горно-Рѣканци“, и до день днешенъ да останатъ вѣрни на Христовата църква, макъръ и поалбанчени (служатъ си съ албански езикъ), и съвмѣстно съ българитѣ да се борятъ срещу гърцизма, който е правѣлъ опити да се загнѣзди и въ тоя край. И необуздания инакъ албанецъ — мохамеданинъ е благоговѣлъ предъ тая светиня. Толкова е било силно нейното влияние върху неговата инакъ покварена и разбойнишка душа, штоо той (албанецътъ) назоваваше св. Иванъ Бигоръ — „Голѣма църква“ („Кѣишъ маде“).

Тукъ, въ манастира, е извършено и голѣмото историческо събитие — *Покръстяването на Галичкитѣ помаци*. Ето какво четемъ въ в. „Македония“ бр. 1118 за това събитие¹⁾.

Било презъ лѣтния сезонъ 1843 г., когато презъ една нощъ се отправили за св. Иванъ Бигоръ всички помашки

¹⁾ Г. Трайчевъ, — „Покръстяването на Галичкитѣ помаци“.

семейства отъ с. Галичникъ на брой около 60, и съ тѣхъ малолѣтния кумъ Митре. Кръщавката станала въ историческата манастирска църква. Така, известнитѣ тогава помашки фамилии: Синановци, Кадриовци, Паковци, и други, приели християнскитѣ имена: Яковъ, Тодоръ, Василь, Димитъръ и т. н. За с. Галичникъ това историческо събитие било едно голѣмо тържество, за християнството — една победа, а за българщината — високо патриотично дѣло. Та това не прилича ли по-скоро на приказкитѣ отъ хиляда и една нощъ? Де се чуло и видѣло масово покръстване на турци? Имаше наистина по единични минавания нѣкога и нѣкъде отъ мохамеданска вѣра въ християнска, но това бѣха рѣдки, твърде рѣдки случаи. И новопокръстениятъ трѣбваше да бѣга другаде, да напусне родния си край, защото бѣ изложенъ на фанатичната яростъ на сънародникитѣ си турци. Знаехме още за масови потурчвания на християни. Актъ, като Галичкия, не се помни въ историята на нашия народъ нито въ далечното, нито въ близкото минало. Тоя фактъ не говори ли много нѣщо за македоскитѣ българи? Не говори ли за тѣхната смѣлостъ, решителностъ, самопожертвователностъ, за тѣхния патриотизъмъ и борчески духъ? Галичкиятъ актъ не останалъ безъ влияние. Той миналъ спокойно. Дебърскитѣ бегове го премълчали. Но вестъта за него скоро прескочила границитѣ въ съседнитѣ помашки села и подействувала заразително. Почнали да идватъ мисии отъ помашкитѣ села до Галичкитѣ къи за нови масови покръствания. Въпрѣки отказа имъ, нѣколко помашки фамилии отъ близкото село Мелничани тайно се покръстили. Тая новина стигнала до ушитѣ на битолския паша, за кждето били извикани новопокръстенитѣ Митре, Марко и др. и били подложени на страшни мжчения. Митре казалъ, че не може да се повърне въ мохамеданството, защото въ жбитѣ си ималъ свинско месо. Въ яда си пашата заповѣдалъ да му извадятъ всичкитѣ жби съ клещи; да имъ тургатъ спици подъ ноктитѣ и въпрѣки тия мжки новопокръстенитѣ не сж се отрѣкли отъ новата си вѣра. „Новопокръстенитѣ Галичани бѣха много по-добри християни отъ насъ“, — казва Кръсте Митревъ Чапъровъ, синъ на Митре Исиеновъ — кумътъ на новопокръстенитѣ.

Манастирското богатство е грамадно. Той притежава лозя, ииви и ливади въ с. Райчица (Дебърско), съ хубавъ метохъ и църква; има ниви и лозя въ Дебърската градска мѣра; чифликъ въ с. Небрѣгово (Прилепско); метохъ въ Скопие; метохъ, градини и ливади въ Гостиваръ; метохъ и ниви въ с. Трѣбища (Дебърско); две маслинови градини въ Елбасанъ; ливади въ с. Банища (Дебърско); грамадна гора около манастира и часть отъ планината „Требишка рупа“ до с. Галичникъ.

Манастирът има главен метохъ въ с. Райчица, находяще се 1 часъ източно отъ гр. Дебъръ, въ Шарскитѣ разклонения. Райчица е чисто българско село, броещо 35 къщи. Метоха има 20 стаи, хамбари, мазета и служи за складъ на манастирски храни (жито, вино, ракия и др.). Тукъ има и църква св. Георги. На 30 априль 1909 г. нападатъ селото прочутитѣ албански разбойници, братята Мухтаръ и Оломанъ Лазаръ отъ с. Саидъ-Докъ, отъ областъта Лузуния, съ цель да взематъ откупъ отъ нѣкой българинъ. Докато разбойницитѣ сж въ селото, известява се властъта за тѣхното присѣствие и последната изпраща стражари да заловятъ разбойницитѣ. Тѣ, обаче виждайки безисходното си положение, прибиратъ се за по-сигурно въ сградата на метоха и започва стражение, въ което падатъ нѣколцина стражари. Ядосанъ мютесарифина праца и войска, която обсажда цѣлия метохъ. Разбойницитѣ не се предаватъ. Започва артилерийска бомбардировка на метоха, като го преобръщатъ на прахъ и пепель, а разбойницитѣ успѣватъ да се скриятъ въ църквата. Следъ дълги преговори, тѣ се предаватъ. Загубитѣ манастирски се изчисляватъ на около 2,000 л. турски. За забелѣзване е фактътъ, че на тая сцена личенъ свидетель е билъ рускиятъ битолки консулъ Ростовски, който случайно тогава се е намиралъ въ Дебъръ, и на бърза рѣка заминалъ за Скопие (Изъ архивата на дебърската митрополия).

Епархийскитъ духовенъ съветъ при Дебърската митрополия, взимайки предвидъ крайно лошото икономическо състояние на населението въ Кичевско и Дебърско, поради което голѣма часть отъ населението изнемогва въ голѣма сиромашия, като умиратъ гладни и голи, — взима похвалната инициатива да основе старопиталище (приютъ) въ Кичевския манастиръ Пречиста за старци и недѣгави отъ двата пола, съ издрѣжката на двата манастира св. Иванъ Бигоъ и Пречиста. Това високохуманно дѣло се потвърдява и отъ Св. Синодъ, съ решение да почне да функционира отъ 1. I. 1919 г. Съ настѣпилата, обаче, катастрофа за Македония, осуети се и светото туй дѣло.

Надписи и ржкописи

Въ „Народната Библиотека“ се пази ржкописна книга „Златоустъ“ отъ 1547 г., писана отъ иеромонаха Висариона, при игуменството на иеромонаха Серафима въ манастиръ Продро (св. Иванъ Предтеча) отъ Дебра. На листъ 165 има приписка: да се знае кога падна Пепель по въсей земли бѣше снегъ се не видѣше отъ пепель, и бѣ земля помрачена яко же изгорена. Бѣше то во лѣто 1631 г. м. дѣкемврия (Описъ, *ibid*, стр. 248). Отъ сжщия иеромонахъ има

писана друга книга „Поучения на Кирила Иерусалимски“ отъ 1547 г., подъ № 186 въ Нар. Библ. (Опись, *ibid*, стр. 247). Бележка въ ржкописа отъ Дебърско-Кичевския владика Якимъ отъ 1698 г.: Писание мою руку архиерею Дебърски и Кичевски Якимъ, во лѣто (1698 г.), мѣсець мартъ к. т. (Стоянович, Стари србски записи № 2046). И друга бележка отъ сжшия владика. Въ лѣто отъ Адама (7213) отъ Рождество Христа (1706), ржкопись върху псалтирь.

Покана за поклонници въ манастира, написана на просто народенъ говоръ отъ игуменъ Арсений до попъ Константантинъ отъ Дебърското село Макеларе, съ печать манастирски отъ 1755 г. Пази се въ Пловдивската народна библиотека (Цоневъ, Славянски ржкописи, стр. 236—237). Писано съ църковно славянски букви.

„Благоговѣний и почтенеиши и всепречеснейшии г-нь Папа Константинъ намже вдусъ сятѣмъ возлюблений братъ и приснойблагодѣтель и манастирскій приятель здравствуй о Господѣ на многа лѣта аминъ.

Благословени християни да имате молитва и благословъ отъ светого и славнаго пророка предтеча и крестителя господна Йоана и празникъ рождество светый Йоаново да ви е на помощъ и да дочакате за много години. Ви чиниме захмедъ, кой любить манастиротъ и светого Йоана, да повелите да дойдите нагости и да празнуваме празникъ своему Йоану, вие що сте християнска душа во село Макелари, велики и мали, да дойдите на гости, да се видиме и разговориме единъ со други, и да не речетъ нѣкой челоуѣкъ сумъ сиромакъ не можа да дойда; сиромасите по многу да се радуватъ и да идетъ и да се поклонетъ на това свето мѣсто, що ни се нашло отъ старъ заманъ во вилаетовъ нашъ како едно цветѣ во една бахча, и християните идатъ като овци на солъ, оти единъ господъ е богатъ и т. н. (И-въ, *ibid*, 1931 г.).

Манастирища

Въ селото Агноандники (?) — Дебърско имало манастиръ св. Богородица, гдето преди покоряването на България отъ Василия, билъ игуменъ Йоанъ, после Охридски архиепископъ (1018—1037). Невъзможната форма на името на туй село навѣрно е погрѣшно предадена, като се говори не за село Дебра, а за Дебърския край (В. И-ва, *ibid*, стр. 529). Тоя манастиръ се предполага да е билъ въ отсрещното с. Ростуше, кждето има стара църква преобърната на джамия.

Имало манастиръ св. Арахангелъ въ Рѣканско, който билъ разрушенъ отъ Синанъ паша (1542), който се заелъ

за потурчване на населението въ Македония около Шаръ планина (В. Кжичеаъ — Македония)

Въ с. Ростуше, край рѣката Радика, срещу манастира св. Иванъ Бигоръ, сега съ помаци, на мѣстото на една отъ дветѣ джамии, имало манастирска църква св. Богородица (Кирилъ Рилски, Спомени, 1924 г.)

Въ битността на екзархийски училищень инспекторъ въ Дебърската епархия (1911/12 г.) не веднъжъ и дваждъ съмъ посетилъ тоя манастиръ. За учебната 1912/13 г. открихме въ манастира класно училище и при него пансионъ за деца отъ Рѣканско. Настѣпилитѣ събития съ Балканската война, осуетиха реализирането на много културно-просвѣтни идеи.

5. Борбата съ сръбската пропаганда за владението на Дебърския манастир Св. Иванъ Бигоръ.

Сръбската пропаганда насърчена отъ нѣкои свои успѣхи изъ Македония, замислюва да турне ржка и на Дебърската светиня Св. Иванъ Бигоръ.

Презъ 1896 г., въ началото на м. юний, пристига въ манастира калугера Харалампий, братъ отъ Хилендаръ, родомъ отъ с. Александровче (Пожаревачко), сърбинъ по произхождение. Целта му е „високоблагородна“: да подобри материалното състояние на манастира и братята, като за целта отдѣли голѣми суми за първиятъ и по три лири турски месечно на всѣки калугеръ. Цель, разбира се, колкото съблазнителна, толкозъ и пакостна. По сжщото това време Дебърската община е безъ титуляренъ председателъ. Работитѣ на църковно-училищната община нѣма кой да ржководи. Интелегенцията, колкото я има, не може нищо да стори. Всички тия условия трѣбва да сж били известни на сръбската пропаганда, та намира сгода за своитѣ планове. Въ манастирътъ, отъ друга страна, игуменствува монахъ Михаилъ, който прибралъ при себе си калугерката Ефросина, съ която живѣятъ разгулянъ животъ. И другитѣ калугери не падатъ по доле въ своя ежедневенъ животъ, като често пиянствуватъ, бездѣлничатъ и пр.

Отецъ Харалампий на заминаване отъ манастира обещава още да донесе: една крава швейцарска, една кобила и жребецъ — арабска порода; 4 свини сръбска порода и едно евангелие за 35 л. турски.

Сжщиятъ „Отецъ“ е посетилъ и с. Галичникъ, пакъ съ сжщата — „куртуртрегерна цель“ да подготвя почва за сърбизма, като обещава въ злато и сребро на ренегати. Виждайки, че мисията му нѣма успѣхъ, отъ Харалампий напуска Дебърско.

Кирковичъ, кандидата за бждащъ патриархъ сръбски, бѣ заявилъ въ една полемика съ А. Чучулаинъ, въ сръбския в. „Вардар“ ясно и категорично; „че и Дебърския манастиръ билъ отъ категорията на Прилепскитѣ манастири (сръбски?)“. Съ други думи казано, рано или късно, и тоя манастиръ ще трѣбва да се регистрира за сръбски (Изъ архивата на Дебърската митрополия).

И наистина щомъ сръбскитѣ интереси диктуватъ тази акция, пуснати сж вече въ ходъ всички подземни срѣдства на пропагандата за реализуване на целта. Първиятъ имъ сигналъ е загнѣздяването имъ около манастирскитѣ села; Трѣбища, Битуше, Ростуше и Вельобърдо. Всички тия чисто български села сж по на единъ часъ рздалечъ отъ манастира. Почнаха съ с. Трѣбища, което брои 52 български и 155 помашки кжщи. Чрезъ подкупване на разни влиятелни лица въ тоя край, турга се начало на сърбоманство съ отцѣпване на 4 български кжщи. Презъ 1911 г. отвори се сръбско училище само за 4-тѣ кжщи. Агентитѣ на пропагандата правятъ усилия за проникване и въ другитѣ села, като обещава въ голѣми суми на нѣкои слабохарактерни личности. Обещано е на Ростушевци и Вельобър-

довци суми за съграждане църкви и услуга по изкарвяне фермани. Всички тѣзи козни и замисли сж били осуетявани. Тѣ дебнятъ, обаче, случаи неизпускатъ моменти да не се яватъ по единъ или другъ видъ, за да деморализиратъ тамокашното население. Така, адепитѣ успѣха презъ 1912 г. да прибератъ въ лоното на пропагандата отъ с. Битуше, именуемия Никола Петровъ. Сресу 70 напалеона годишна заплата, ржкоположиха го за архерейски намѣстникъ при Рѣканското каймакамство. Седалището му е въ с. Трѣбища. Отъ туй става ясно, че пропагандата цели да се загнѣзди около манастирскитѣ села. Съ каква друга целъ пропагандата прибира Николата отъ Битуше? Това схващатъ всички далновидни хора; това схваща и мѣстното българско население, което ежедневно изпитва натиска, упражняванъ отъ силнитѣ на деня и явната официална фаворизация на властѣта спрямо пропагандата. Това личи още и отъ изричната заповѣдь, дадена на Трѣбишкия кметъ и свещеникъ, че трѣбва да позволятъ и на 4-тѣ сърбомански кжщи да се черкуватъ въ българската църква. За сжщата целъ и днешниятъ сръбски патриархъ Варава, тогава Дебърско-Велешки престаивителъ на гръцката патриаршия, съ седалище Дебъръ, бѣше се отзовалъ въ единъ прекрасенъ день въ с. Трѣбища. „За молитва и владишка благословия на наството си“? Задачата на тоя „Варава“ твърде много се улесняваше отъ Хилми пашовата политика, имаща за целъ „раздѣляй е владей“. Научили за пѣкленитѣ замисли на тоя втори Варава, тръгваме по стѣпкитѣ му съ Нишавския епископъ Илариона и се отзовахме въ манастира. Нашето присѣствие прогони Варава въ тоя край. Въ кратко време захрихме сръбското училище и архиерейското намѣстничество въ с. Трѣбище. Така се изкорени отъ основи тази гангрена-сърбизма около манастира, за да не помисли още веднѣжъ да помирише тукъ. И ако не настѣпеше Балканската война, споменъ нѣмаше да остане отъ сръбската пропаганда въ тоя край. За нещастие, орисано било, да сме далечни свидетели на новото робство, подъ сръбско иго.